

ZANGLIJSTERS OP SLAKKENJACHT

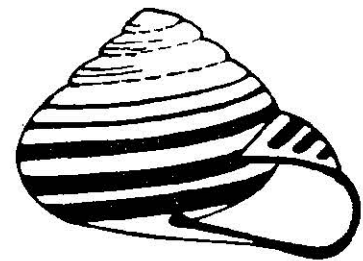
Joh.J.Frieswijk

In het begin van de zestiger jaren, toen onze vogelwerkgroep nog in de kinderschoenen stond, zag de Heuvel in het Amsterdamse Bos er anders uit dan thans. Het was weliswaar niet meer de ruige puinstortplaats uit de jaren na de bevrijding, maar toch ook nog niet het gestroomlijnde trimparadijs van tegenwoordig.

Aan de oostkant van de Heuvel bevond zich destijds, waar nu een ordelijk gazonnetje ligt, een ruigte, grotendeels uit Grote brandnetel bestaande, die aan de bovenzijde overging in een puinveld. Er liep daar ook een kleipaadje met nogal wat stenen omhoog.

De brandnetelwildernis herbergde vele slakken, waaronder als meest opvallende soort de Veldslak (*Cepaea nemoralis*) die er talrijk was. De tekening toont een exemplaar met vijf donkere banden op de laatste winding van de schelp. Er leefden echter ook driebanders, éénbanders en geheel effen exemplaren. De aangetroffen schelpkleuren waren geel en rose. Een dergelijke sterk gemengde volking, wat kleur en bandering betreft, is karakteristiek voor 'brokkelige' vegetaties, zoals brandnetelwildernissen en meidoornheggen.

Aan de zijkanten werd de ruigte begrensd door jonge bospartijen, waarin onder andere Zanglijsters leefden. Zij betrokken hun voedsel, althans voor een deel, uit genoemde wilde vegetatie. De Zanglijsters gingen daar in de zomer van 1961, toen ik er waarnemingen deed, geregeld op slakkenjacht. Het laatste klinkt misschien wat overdreven, maar dat is het niet. Een Zanglijster kan onder bepaalde omstandigheden (wellicht het ontbreken van smakelijker voedsel) op zoek gaan naar huisjesslakken, waarbij de vogel voor ander voedsel geen oog heeft. Herhaaldelijk nam ik waar dat een Zanglijster een serie Veldslakken buitmaakte en behandelde zonder naar ander voedsel om te zien.

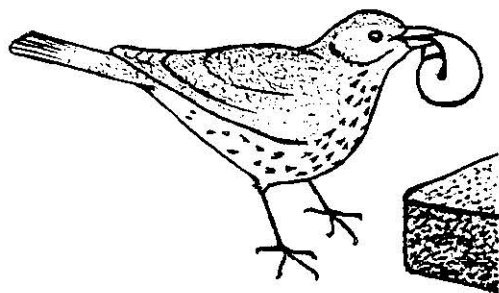

de Veldslak (1,5 x vergroot)
tekening: Joh.J.Frieswijk

De behandeling van een dergelijke betrekkelijk grote prooi is een zaak apart. De snavel van een Zanglijster is wel sterk, maar niet sterk genoeg om zo'n slakkenhuis te openen. Daartoe gebruiken Zanglijsters zogenaamde aambeelden, harde voorwerpen, waarop de huisjes worden stukgeslagen.

Aambeelden, in de vorm van stenen, waren op de Heuvel in aanleg in ruime mate voorhanden.

Als een aambeeld voldoet, kan het enige tijd in gebruik blijven. Er kan dan een zogenaamde lijstersmidse ontstaan met een respectabele hoeveelheid slachtafval in de vorm van kapot geslagen huisjes. Het slachten van de slakken gaat als volgt in zijn werk. Zodra een slak is buitgemaakt, wordt deze lopend of vliegend naar het aambeeld vervoerd. Daar begint een reeks van handelingen, waarbij het slachtoffer bij de mondrand van de schelp wordt vastgehouden, zoals in bijgaande tekening is

tekening Joh.J.Frieswijk

weergegeven. Er worden ritmische slagen, in het algemeen afwisselend van links en rechts, met de slak over de steen uitgevoerd, waarbij een gat in de schelp ontstaat. Als de top van het slakkehuisje bezwijkt, is de spier waarmee de slak in het huisje vast zit machteloos, zodat het lichaam van de slak door de ontstane opening naar buiten vliegt. Onmiddellijk laat de vogel het nu lege huisje los, pakt het slakkelichaam in de snavel en veegt het langs de grond heen en weer. Daarna wordt de slak geconsumeerd. De betekenis van het vegen over de bodem zal wel het verwijderen van slijm en wellicht ook van schelpfragmenten zijn. Toen ik in de winter van 1962-1963 in een Amstelveense tuin voederproeven deed, waarbij ik de aanwezige Zanglijsters Veldslakken in winterrust aanbod, bleef het vegen geheel achter-

wege. Dergelijke slakken zijn veel minder slijmerig dan rondkruipende exemplaren.

In die tuin bleek ook dat aambeeldkeuze een zaak van gewicht is. De slakken werden aangeboden in een aardewerken schotel, die op een tegelpad geplaatst was. De Zanglijsters bewerkten hun buit niet op de schotelrand of op het tegelpad, maar op een stukje betontegel dat op enige afstand van de schotel onder een hulstheg lag.

Soms brengen Zanglijsters lege slakkenhuisjes naar hun aambeeld, maar dat is dan wel een vergissing. In de genoemde Amstelveense tuin bood ik bij een bepaald experiment ongeveer evenveel volle als lege huisjes aan, die door elkaar in een schotel lagen. Lege huisjes werden wel opgepakt, maar niet naar het aambeeld vervoerd. Het geringe gewicht van de lege schelpen viel de Zanglijsters kennelijk direct op.

Een Zanglijster aan het werk verraaft zich door het geluid dat ontstaat als het slakkehuis onzacht met het aambeeld in aanraking wordt gebracht. Dit geklop is ook op enige afstand goed waarneembaar. In Amstelveen zag ik herhaaldelijk hoe een bepaald (herkenbaar) Merelwifje op dit geluid reageerde. Ze kwam erop af, nam een afwachtende houding aan en sloeg toe op het moment dat het slakkelichaam uit de schelp vloog. Onmiddellijk griste ze de buit voor de snavel van de Zanglijster, die het zware werk verzet had, weg. De andere Merels in de tuin vertoonden dit parasitaire gedrag niet. Het wordt in de literatuur als niet ongebruikelijk merelgedrag vermeld. Het slachten van slakken op de karakteristieke zanglijstermanier komt, naar het zich laat aanzien, in het merelgedrag niet voor. Wel zijn er waarnemingen bekend van Merels die probeerden huisjes van veldslak-grootte te openen door ze ergens tegenaan te slaan. Ook andere vogelsoorten, zoals Kramsvogel en Ekster, zijn wel als aambeeldgebruiker genoemd, maar het bewijsmateriaal ontbreekt. Ik ga er bij het vinden van een smidse nog steeds vanuit dat er een Zanglijster aan het werk geweest is, maar het blijft zaak naar eventuele andere aambeeldgebruikers uit te kijken.

In het begin van dit stuk schreef ik dat een sterk heterogene veldslakkenbevolking karakteristiek is voor 'brokkelige' vegetaties. De grote verschillen in samenstelling tussen bevolkingen op uiteenlopende plaatsen hebben reeds lang de aandacht van onderzoekers getrokken. Extreme gevallen, zoals vrijwel alle huisjes geel zonder banden op een stuk grasland of alle schelpen bruin met banden in een donker bos, wijzen op camouflage. Het is wellicht nuttig er op te wijzen dat de kleuren en het aantal banden erfelijk bepaald zijn, zodat directe aanpassing aan de achtergrond niet tot de mogelijkheden behoort. Natuurlijke selectie, het verwijderen van de slakken die het meest opvallen geeft de beste verklaring. De vraag is dan: wie zijn de selecteurs? Het moeten dieren zijn die op het oog jagen en kleuren kunnen onderscheiden, zodat vogels eerder in aanmerking komen dan zoogdieren. Bij ons zou de Zanglijster wel eens de vogelsoort kunnen zijn die in belangrijke mate verantwoordelijk is voor de samenstelling van de uiteenlopende veldslakkenbevolkingen.

